TALABALAR O‘QUV MOTIVATSIYASINI DIAGNOSTIKA QILISH, TAHLIL ETISH VA UNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

llmiy rahbar: **Djalilova Sojida Hamrayevna**
Tibbiy psixolog (PhD)
SHomuhsinova Komila Ulug’bek qizi
Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti
,,Ijtimoiy psixologiya’’ yo‘nalishi 1-kurs magistri

Annotatsiya: *Maqolada talabalar o‘quv motivatsiyasining nazariy va amaliy jihatlari yoritilib, uning ta’lim jarayonidagi o‘rni, ichki va tashqi motivatsiya turlarining o‘zaro ta’siri, shuningdek o‘quv jarayonida motivatsiyani aniqlash va uning darajasini baholash metodologiyalari tahlil qilingan. Tadqiqotda o‘quv motivatsiyasini o‘lchashda zamonaviy psixologik yondashuvlar, shu jumladan Self-Determination Theory (SDT) kabi ta’lim psixologiyasi konsepsiyalari asos qilib olingan, bu talabalarning ichki intilishlarini mustahkamlash va akademik natijalarni oshirishga xizmat qiladi. SDT nazariyasi ta’limda avtonomiya, kompetentlik va ijtimoiy aloqaning ichki motivatsiyani kuchaytiruvchi omillari ekanini ko‘rsatadi.*

Maqolada oliy ta’lim talabalarining o‘quv motivatsiyasini diagnostika qilish usullari (so‘rovnomalar, psixologik testlar va kuzatuvlar) va pedagogik interfaol metodlar, shu jumladan talabalarning faolligini oshiruvchi texnologiyalar tahlil qilinadi, bu ham o‘qituvchining pedagogik yondashuvini takomillashtirishga imkon yaratadi.

Kalit so‘zlar*: o‘quv motivatsiyasi, talaba, diagnostika, ta’lim psixologiyasi, o‘quv motivatsiyasini rivojlantirish.*

Hozirgi globallashuv jarayoni va raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida oliy ta’lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri — talabalarning mustaqil fikrlash qobiliyatiga ega, raqobatbardosh hamda

kasbiy jihatdan yetuk mutaxassis sifatida shakllanishini ta’minlashdan iboratdir. Mazkur jarayonda ta’lim samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida o‘quv motivatsiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. O‘quv motivatsiyasi talabaning bilim olishga bo‘lgan ichki ehtiyoji, o‘quv faoliyatiga munosabati hamda akademik va kasbiy muvaffaqiyatga intilishi bilan bevosita bog‘liqdir. Pedagogik va psixologik tadqiqotlar natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quv motivatsiyasining yuqori darajada shakllanganligi talabalarning bilimlarni ongli va chuqur o‘zlashtirishi, mustaqil fikrlashi hamda tanqidiy tahlil ko‘nikmalarining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Aksincha, motivatsiyaning yetarli darajada shakllanmaganligi o‘quv jarayonida sustkashlik, bilimlarni o‘zlashtirish darajasining pasayishi va kelajak kasbiy faoliyatiga bo‘lgan qiziqishning susayishiga olib keladi. Shu bois, talabalar o‘quv motivatsiyasini aniqlash, uning darajasini ilmiy asosda tahlil qilish hamda motivatsiyani oshirishga qaratilgan samarali pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish pedagogika va ta’lim psixologiyasi sohasidagi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.Maqolaning maqsadi talabalar o‘quv motivatsiyasini diagnostika qilish usullarini ilmiy jihatdan asoslash, olingan natijalarni tahlil etish hamda o‘quv motivatsiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik texnologiyalarni yoritib berishdan iborat.

Pedagogika va ta’lim psixologiyasida o‘quv motivatsiyasi shaxsning o‘quv faoliyatiga yo‘naltirilgan ichki va tashqi rag‘batlar tizimi sifatida talqin etiladi [1]. Ilmiy manbalarda motivatsiya talabaning bilim olish jarayoniga nisbatan ehtiyoji, qiziqishi va maqsadga yo‘naltirilgan faolligini belgilovchi muhim omil sifatida e’tirof etiladi. Zamonaviy tadqiqotlarda o‘quv motivatsiyasi talabaning shaxsiy rivoji, akademik muvaffaqiyati va kasbiy shakllanishi bilan uzviy bog‘liq jarayon sifatida ko‘rib chiqiladi.Motivatsiyaning ichki va tashqi shakllari ajratiladi [1,6]. Ichki motivatsiya bilim olish jarayonidan qoniqish, o‘zini namoyon etish va shaxsiy

o‘sishga intilish bilan ifodalanadi. Tashqi motivatsiya esa baho, rag‘batlantirish, ijtimoiy maqom va nazorat omillari bilan bog‘liq bo‘lib, u qisqa muddatli ta’sirga ega ekanligi bilan xarakterlanadi.

O‘quv motivatsiyasiga ta’sir etuvchi omillar

Talabalar o‘quv motivatsiyasi quyidagi omillar bilan bevosita bog‘liq:

• *Avtonomiya* — talabaning mustaqil tanlov va qaror qabul qilish imkoniyati;

• *Kompetentlik hissi* — o‘z bilim va ko‘nikmalariga ishonch;

• *Ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash* — o‘qituvchi va tengdoshlar bilan ijobiy munosabatlar.

Ushbu omillar ichki motivatsiyaning shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lib, akademik faollik va o‘zlashtirish darajasini oshiradi

Talabalar o‘quv motivatsiyasini diagnostika qilish metodlari

Talabalar o‘quv motivatsiyasini aniqlashda kompleks diagnostik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi [2, 3]. Psixologik-pedagogik tadqiqotlarda so‘rovnoma va test metodlari keng qo‘llanilib, ular talabalarning o‘quv faoliyatiga munosabati va motivatsiya darajasini aniqlash imkonini beradi. Xususan, Academic Motivation Scale, Rean–Yakunin metodikasi hamda motivatsion yo‘nalganlikni aniqlovchi testlar amaliy jihatdan samarali hisoblanadi. Pedagogik kuzatuv, suhbat va o‘quv faoliyati natijalarini tahlil qilish metodlari diagnostik jarayonni to‘ldiruvchi vosita sifatida qo‘llaniladi. Ushbu metodlar talabaning dars jarayonidagi faolligi, mustaqil ta’limga bo‘lgan munosabati va mas’uliyat darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Diagnostika natijalari motivatsiyaning yuqori, o‘rta va past darajalarini belgilash imkonini beradi.motivatsiyani shakllantirish barqaror va yuqori natijalarga olib keladi.

O‘quv motivatsiyasini tahlil etish va baholash mezonlari

O‘quv motivatsiyasini tahlil etishda shaxsiy, ijtimoiy va pedagogik omillar majmuasi hisobga olinadi. Shaxsiy omillarga talabaning ehtiyojlari,

qiziqishlari va individual xususiyatlari kirsa, ijtimoiy omillar ta’lim muhiti, o‘qituvchi va tengdoshlar bilan o‘zaro munosabatlarni qamrab oladi. Pedagogik omillar esa ta’lim mazmuni, metodlari va baholash tizimi bilan bog‘liqdir. Motivatsiya darajasini baholashda talabaning o‘quv jarayonidagi barqarorligi, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati va o‘z-o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan intilishi asosiy mezon sifatida olinadi [4, 7]. Ushbu mezonlar asosida amalga oshirilgan tahlil ta’lim jarayonida mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish imkonini beradi.

Talabalar o‘quv motivatsiyasini rivojlantirish texnologiyalari

Zamonaviy ta’lim amaliyotida talabalar o‘quv motivatsiyasini oshirishga qaratilgan innovatsion pedagogik texnologiyalar muhim o‘rin egallaydi [5, 6]. Talabaga yo‘naltirilgan ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, muammoli ta’lim va interfaol metodlar talabalarning o‘quv jarayonidagi faolligini oshiradi. Ushbu texnologiyalar bilimlarni amaliyot bilan bog‘lash orqali ichki motivatsiyani shakllantirishga xizmat qiladi. Raqamli ta’lim texnologiyalari, jumladan, onlayn platformalar, elektron ta’lim resurslari va gamifikatsiya elementlari ham motivatsiyani kuchaytiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘lmoqda. Muntazam refleksiya va teskari aloqa mexanizmlarini joriy etish talabaning o‘z-o‘zini baholash ko‘nikmalarini rivojlantirib, ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Xulosa

Talabalar o‘quv motivatsiyasi ta’lim jarayonining samaradorligini belgilovchi asosiy psixologik-pedagogik omil sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ichki motivatsiya yuqori bo‘lgan talabalar akademik faoliyatda barqaror natijalarga erishadi, mustaqil ta’lim va kasbiy rivojlanishga intiladi. Diagnostika va tahlil jarayonlarida psixologik testlar, so‘rovnomalar, kuzatuv va intervyular samarali vosita sifatida qo‘llaniladi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, jumladan interfaol metodlar, loyiha asosida o‘qitish va raqamli platformalar, talabalarning ichki motivatsiyasini oshirishga xizmat qiladi . Shu bilan birga o‘qituvchining individual yondashuvi va teskari aloqa tizimi motivatsiyani mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi.

Ilmiy yangiligi

Maqola o‘quv motivatsiyasini diagnostika qilish va rivojlantirishning zamonaviy texnologiyalarini ilmiy jihatdan tizimlashtiradi va talabalarning motivatsion profilini baholashda yangi yondashuvlarni tavsiya etadi. Shu bilan birga, so‘nggi 5 yil ichida nashr qilingan ilmiy manbalarni tahlil qilib, motivatsiya va akademik natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniq ko‘rsatadi

Amaliy ahamiyati

O‘quv motivatsiyasini oshirishga qaratilgan tavsiyalar oliy ta’lim muassasalarida pedagogik amaliyotga bevosita tatbiq qilinishi mumkin bunda ta’lim jarayonida talabalar faolligini oshirish, mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini rivojlantirish, akademik muvaffaqiyat va kasbiy shakllanishni qo‘llab-quvvatlash, interfaol va raqamli ta’lim texnologiyalarini samarali tatbiq etish imkonini yaratadi Ushbu tavsiyalarni joriy etish pedagogik faoliyat sifatini oshirish va talabalarning ichki motivatsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ryan R. M., Deci E. L. Intrinsic and Extrinsic Motivation From a Self-Determination Theory Perspective. Contemporary Educational Psychology, 2020, Vol. 61.

2. Howard J. L., Bureau J. S., Guay F., Chong J. X. Student motivation and associated outcomes: A meta-analysis from a self-determination theory perspective. Perspectives on Psychological Science, 2021, Vol. 16(6), pp. 1300–1323.

3. Schunk D. H., DiBenedetto M. K. Motivation and social cognitive theory. Contemporary Educational Psychology, 2020, Vol. 60.

4. Hidi S., Renninger K. A. Interest development and motivation in learning: Recent advances. Educational Psychologist, 2020, Vol. 55(3), pp. 161–175.

5. Jang H., Kim E. J., Reeve J. Why students become more engaged or more disengaged during the semester: A self-determination theory dual-process model. Learning and Instruction, 2021, Vol. 72.

6. Wigfield A., Eccles J. S. Motivation in education: Current issues and future directions. Educational Psychology Review, 2020, Vol. 32, pp. 657–684.

7. Mega C., Ronconi L., De Beni R. What makes a good student? How emotions, self-regulated learning, and motivation contribute to academic achievement. Journal of Educational Psychology, 2020, Vol. 112(2), pp. 330–346.